(३) कसैले उप–दफा (१) बमोजिम बुझाउनु पर्ने कुनै किस्ताको रकम म्यादभित्र नबुझाई म्याद नाघेको १ महीनासम्म बुझाउन त्याएमा तोकिएको अधिकारीले सो किस्ताको रकमको सयकडा १० ले जरिवाना गरी किस्ताको रकम जम्मा गराउने छ ।

(४) कसैले उप–दफा (१) बमोजिम बुझाउनु पर्ने कुनै किस्ताको रकम म्याद नाघेको १ महीनासम्ममा पनि नबुझाएमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले सम्बन्धित जग्गा र सो जग्गाको मोल बापत कुनै किस्ता बुझाइ सकेको भए सो रकम समेत जफत गरिनेछ ।

(५) यो दफा अन्तर्गत तोकिएको अधिकारीले दिएको आदेश वा निर्णय अन्तिम हुनेछ र त्यस उपर कुनै अदालतमा अपील वा उजूर लाग्नेछैन ।

२३. जग्गा बेचबिखन गर्नमा प्रतिबन्धः–(१) दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुंदा जग्गा पाउने व्यक्तिले दफा २२ बमोजिम बुझाउनु पर्ने मोलको पूरा रकम भुक्तान नगरेसम्म वा जग्गा बहाली पाएको मितिले ५ वर्ष नपुगेसम्म, जुन पछिल्लो हुन्छ, सो अवधिसम्म सो जग्गा बेचबिखन गरी वा अरू कुनै रूपले अरू व्यक्तिलाई हक छाडी दिन वा अंश बण्डा गर्न हुंदैन र सहकारी बैंक वा त्यसको सदस्य संस्था वा किसानहरूलाई ऋण दिने कार्यसंग सम्बन्धित श्री ५ को सरकारको एजेण्टलाई बाहेक अरूलाई सो जग्गा वा त्यसको उब्जनी धितोबन्धक राख्न समेत हुंदैन ।

(२) त्यस्तो मोलको पूरा रकम भुक्तान नभएसम्म सहकारी बैंक वा त्यसको सदस्य संस्था वा किसानहरूलाई ऋण दिने कार्यसंग सम्बन्धित श्री ५ को सरकारको एजेण्टले बाहेक अरू कसैले सो जग्गा उपर दावी गर्न पाउने छैन ।

२४. दण्ड सजायः– (१) दफा २१ बमोजिम जग्गा बिक्री वितरण हुंदा कसैले झुट्टा बेहोरा देखाई जग्गा प्राप्त गरेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले सो जग्गा जफत गरिनेछ ।

(२) दफा २१ बमोजिम बिक्री वितरण हुंदा जग्गा पाउने कुनै व्यक्तिले दफा २३ मा लेखिएको कुनै कुरा उल्लंघन गरी सो जग्गा बेच बिखन गरेमा वा हक छाडी दिएमा वा अंश बण्डा गरेमा वा जग्गा वा त्यसको उब्जनी धितोबन्धक राखेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले त्यस्तो लेनदेन बदर भै सम्बन्धित जग्गा र जग्गा लिने व्यक्तिको परेको थैली समेत जफत गरिनेछ ।

(३) उप–दफा (२) अन्तर्गत तोकिएको अधिकारीले दिएको आदेश अन्तिम हुनेछ र त्यस उपर कुनै अदालतमा अपील वा उजूर लाग्नेछैन ।

परिच्छेद–७

मोही सम्बन्धी व्यवस्था

२५. मोहीको हक प्राप्त हुने अवस्थाः– (१) यो दफा प्रारम्भ भएको मितिसम्म कुनै जग्गावालाको जग्गा मोहीको हैसियतले कमाई आएको व्यक्तिलाई सो जग्गामा यो

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

परिच्छेद बमोजिमको मोहीको हक प्राप्त हुनेछ ।

तर कसैले जग्गाबालाबाट कुनै शर्तमा कमाउन लिएको जग्गा आफ्नो वा आफ्नो परिवारको श्रमले नकमाई अरू कसैलाई कमाउन दिएको रहेछ भने सो जग्गाको सम्बन्धमा सो खास कमाउने व्यक्तिनै मोही कायम हुनेछ र सो जग्गावाला र खास कमाउनेका बीचमा रही खानें व्यक्तिको सबै अधिकार समाप्त हुनेछ ।

(२) यो दफा प्रारम्भ भएपछि कुनै जग्गावालाले आफ्नो जग्गा कुनै व्यक्तिलाई कमाउन दिएछ र सो व्यक्तिले मुख्य वार्षिक उब्जनीको एक बालीसम्म मोहीको हैसियतले कमाएछ भने निज स्वतः सो जग्गाको यो परिच्छेद बमोजिमको हक प्राप्त मोही हुनेछ ।

(३) उप–दफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि गैर–नेपाली नागरिकलाई र देहायको जग्गा कमाउने व्यक्तिलाई मोहीको हक प्राप्त हुनेछैनः–

(क) घरबारीको जग्गा, वा

(ख) गुठी संस्थानको अधिनस्थ जग्गा ।

२६. मोहीको हक र दायित्वः– (१) यस परिच्छेदको अन्य दफाहरूको अधीनमा रही मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोही सम्बन्धी निजको हक निजपछि निजको पति, पत्नी वा छोराहरू मध्ये जग्गावालाले पत्याएको व्यक्तिलाई प्राप्त हुनेछ ।

तर– मोहीले कुनै सालमा खेतीको ग्रामभन्दा कमसेकम एक मैन्हा अगावै जग्गा-वालालाई स्थानीय पञ्चायत मार्फत लिखित सूचना दिई आफ्नो हक छोड्न पाउनेछ ।

(२) मोहीले कमाई रहेको जग्गा नरवेसी भै वा खोलाले छाडी बढी हुन आए त्यस्तो बढमा, यो ऐनको अन्य दफाहरूको अधीनमा रही, मोहीको हक निजलाई प्राप्त हुनेछ ।

(३) मोहीले सम्बन्धित जग्गाको खेतीको लागि आवश्यक आली धुरी, बार पर्खाल, ढल, पुल, कुलो, इनार जस्ता कच्ची पक्की चीजहरू र कुरुवा छाप्रो समेत बनाउन हुन्छ ।

तर– खेतीलाई आवश्यक नभएको घर इत्यादि जग्गावालाको मञ्जूरी नलिई बनाउन हुंदैन ।

(४) मोहीले कमाई आएको कुनै जग्गामा यस ऐन बमोजिम निजको मोहियानी हक टुट्ने भएमा निजले सो जग्गामा जोडेको अचल सम्पत्ति बाहेक अरू सम्पत्ति निजको सो जग्गामा हक टुटेको ३० दिनभित्र हटाउन पाउनेछ।

तर— स्थानीय पञ्चायतले तोकेको बिगो जग्गावालाले मोहीलाई दिन्छ भने जग्गाको स्थायी उन्नतिको निमित्त बनेको कुनै चीज वस्तु हक टुट्ने भएको जग्गाबाट हटाउन पाउने छैन ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

(५) मनासिब टुटफुट वा दैवी परी वा मोहीको सामर्थ्यभन्दा बाहिरको कारणबाट हेरफेर भएकोमा बाहेक मोहीले जग्गा छोड्दा निजले जग्गा कमाउन लिंदाको अवस्थाभन्दा बिग्रेको अवस्थामा जग्गा छोड्न हुंदैन ।

(६) जग्गावाला र मोहीको बीच उब्जनी बालीको बांडफांट हुनु अगावै आगामी वर्षको लागि चाहिने बीउ मोहीले कटाई लिन पाउनेछ । यस प्रकार कटाइएको बीउ वापत जग्गा वालाले मोहीसंग ब्याज लिन पाउने छैन ।

(७) जग्गावालाले आफ्नो कुनै जग्गा बेच बिखन, दान दातव्य वा अंश बण्डा गर्दा सो सम्बन्धी लिखतमा मोहीको नाम, थर, वतन र मोहीसंग भएको शर्त कबूलियतको उल्लेख गर्नुको साथै त्यस्तो शर्त कबूलियतको लिखत भए सो लिखतको प्रमाणित नक्कल पनि त्यस्तो लिखतसाथ नत्थी गर्नुपर्छ ।

(८) कुनै जग्गा बेच बिखन, दान दातव्य वा अंश बण्डा भएकोमा सो सम्बन्धी लिखत भएको १५ दिनभित्र जग्गावालाले जुन व्यक्तिलाई सो जग्गा बेच बिखन, दान दातव्य वा अंश बण्डा गरी दिएको हो सो व्यक्तिको नाम, थर, वतन खुलाई मोही र स्थानीय पञ्चायतलाई सो कुराको सूचना दिनुपर्छ ।

२७. घरबारीको लागि मोहीबाट जग्गा झिक्न पाउने:– (१) जग्गावालाले बसोबास गर्न घरबारीको लागि मोहीले कमाएको जग्गा झिक्न पाउं भनी निवेदन दिएमा मोहीलाई तोकिएको दरले हुन आउने जग्गाको मोलको सयकडा २५ क्षतिपूर्तिको रूपमा जग्गावालाबाट दिलाई देहायको क्षेत्रमा देहायकोहदसम्म जग्गा झिक्न पाउने गरीस्थानीय पञ्चायतले आदेश जारी गर्न हुन्छ:–

(क) भित्री मध्येश समेत तराई क्षेत्रमा एक गाउंपञ्चायतको इलाकामा आधा बिगाहासम्म र एक नगर पञ्चायतको इलाकामा ४ कट्ठासम्म ।

(ख) काठमाण्डू उपत्यकामा ५ रोपनीसम्म ।

(ग) काठमाण्डू उपत्यका बाहेक अरू पहाडी क्षेत्रमा एक गाउं पञ्चायतको इलाकामा १० रोपनीसम्म र एक नगर पञ्चायतको इलाकामा ५ रोपनीसम्म ।

(२) उप–दफा (१) अन्तर्गत झिकिएको जग्गालाई जग्गावालाले घरबारीको लागि प्रयोग नगरी अन्य काममा प्रयोग गरेको छ भन्ने कसैको उजूरी परी सम्बन्धित पञ्चायतले सांचो ठहराएमा साबिक मोहीलाई सो जग्गामा पुनः स्थापित गर्ने आदेश गर्न हुन्छ । तर त्यसरी पुनः स्थापित भएको मोहीले जग्गावालाबाट पाएको क्षतिपूर्ति फिर्ता गर्नुपर्ने छैन ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

२८. जग्गा झिक्न पाउने अन्य अवस्थाः– (१) जग्गावाला सैनिक सेवामा रहेको व्यक्ति वा नाबालक वा लामो अवधिसम्म कडा रोग लागेको वा मगज बिग्रेको भै अरूलाई जग्गा कमाउन दिएकोमा पछि सो जग्गा आफै कमाउन सक्ने भै मोहीले कमाएको जग्गा झिक्न पाउं भनी त्यस्तो जग्गावालाले निवेदन दिएमा स्थानीय पञ्चायतले त्यस्तो जग्गा झिक्न पाउने गरी आदेश जारी गर्न हुन्छ ।

तर, सैनिक सेवामा रहेको व्यक्तिले सो सेवामा जानु भन्दा अगावै देखि आफूले नकमाई अरूलाई मोहीयानीमा कमाउन दी मोहीयानी हक कायम भै सकेको जग्गा यस उप–दफा अन्तर्गत झिक्न दिइने छैन ।

(२) उप–दफा (१) अन्तर्गत झिकिएको जग्गालाई जग्गावालाले आफै नकमाई पर्ति राखेको वा अरू व्यक्तिलाई कमाउन दिएको छ भन्ने कसैको उजूरी स्थानीय पञ्चायतमा परी पञ्चायतले सांचो ठहराएमा साबिक मोहीलाई सो जग्गामा पुनः स्थापित गर्ने आदेश जारी गर्न हुन्छ ।

२९. मोहीको निष्काशनः– (१) देहायको कुनै अवस्था परी जग्गावालाले निवेदन दिएमा इलाका अदालतले मोहीलाई जग्गाबाट निष्काशन गर्ने आदेश जारी गर्न हुन्छ ।

(क) दैवी परी उब्जा हुन नसकेकोमा बाहेक परिच्छेद ८ बमोजिम निर्धारित समयभित्र कूत नबुझाएमा, वा

(ख) जानी बुझी जग्गाको मोल वा उब्जा घट्ने गरी कुनै काम गरेको वा मुनासिब रेखदेख नपुऱ्याएको कारणले जग्गाको मोल वा उब्जा घटेमा, वा

(ग) आफ्नो काबूभन्दा बाहिरको परिस्थितिमा बाहेक १ वर्ष सम्म खेती नगरेमा वा खेतीमा हेलचक्राई गरेमा ।

(२) उप–दफा (१) को खण्ड (ग) अन्तर्गत अदालतले कुनै मोहीलाई निष्काशन गर्ने आदेश जारी गर्दा मोहीले तिर्नुपर्ने कूत समेत क्षतिपूर्तिको रूपमा जग्गावालालाई भराउन सक्नेछ ।

३०. जग्गा, जग्गावाला र मोहीको लगत खडा गर्नेः– (१) जग्गा, जग्गावाला र मोहीको लगत लिने र मोहीहरूलाई मोहियानी हकको प्रमाणपत्र दिने व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

तर यो दफा प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि त्यस्तो लगत लिने र मोहीको हकको प्रमाणपत्र दिने सम्बन्धमा श्री ५ को सरकारबाट भए गरेको सबै काम कारवाई यसै दफा बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

(२) उप–दफा (१) बमोजिमको कामको निमित्त श्री ५ को सरकारले वा श्री ५ को सरकारबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीले प्रयोग गर्न पाउने अधिकार र अपनाउनु पर्ने

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

कार्यविधि यो ऐन अन्तर्गत बनेका नियमहरूमा लेखिए जति कुरामा सोही बमोजिम र नलेखिएकोमा जग्गा (नाप जांच) ऐन, २०१९ अन्तर्गतको तोकिएको अधिकारी सरह हुनेछ ।

३१. दफा ८ लागू भएमा सोही बमोजिम हुनेः– यो परिच्छेदमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा ८ लागू भएको क्षेत्रमा सो दफा लागू भएको मितिदेखि सो दफा बमोजिम मोहीले कमाउन पाउने अधिकतम हदसम्मको जग्गामा मात्र मोहीलाई मोहियानी हक प्राप्त हुनेछ ।

३२. दण्ड सजायः– (१) जग्गावाला वा निजका तर्फबाट काम गर्ने कुनै व्यक्तिले–

(क) यो परिच्छेद बमोजिम अदालत वा पञ्चायतको आदेश नभई अरू कुनै किसिमले मोहीलाई निजको भोग चलनको जग्गाबाट जबर्जस्ती झिकेमा वा निष्काशन गरेमा, वा

(ख) जालसाजी गरी वा धोका दिई वा अरू किसिमबाट बेइमानी गरी मोहीलाई निजको भोग चलनको जग्गाबाट हटाएमा त्यस्तो गर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अदालतको आदेशले रु. १०००। एकहजारसम्म जरिवाना वा छ महीनासम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ ।

(२) अदालतले जग्गावालालाई उप–दफा (१) अन्तर्गत कसूरदार ठहराएमा जग्गावालाको नाउंमा देहायको निर्देश समेत जारी गर्नुपर्छः–

(क) मोहीलाई सो जग्गामा फेरि भोग चलन दिनु भनी, र

(ख) जग्गावालाले गैर-कानूनी तरीकाबाट मोहीलाई झिके वा निष्काशन गरे बापत निज मोहीको सो जग्गामा भोग चलन कायम गरेको अवस्थामा खान पाउने मोही वोटी बमोजिम हर्जाना दिनु भनी ।

(३) कसैले दफा २६ को उप–दफा (५) (७) वा (८) मा लेखिएको कुनै कुरा उल्लंघन गरेमा निजलाई तोकिएको अदालतको आदेशले रु. ५००। पांचसयसम्म जरिवाना हुनेछ र सो उप–दफा (५) उल्लंघन गर्ने मोहीबाट अदालतले मनासिब देखेको क्षतिपूर्ति समेत जग्गावालालाई भराउन सक्नेछ ।

(४) कसैले दफा ३० अन्तर्गत लगत तयार गर्ने काम कारवाइमा बाधा, विरोध गरेमा वा यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गतको नियम वा आदेश बमोजिम पालन गर्नु पर्ने कुनै कर्तव्यको पालन नगरेमा निजलाई तोकिएको अदालतको आदेशले रु. १०००। एकहजार सम्म जरिवाना वा छ महीनासम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

परिच्छेद–८
कूतको व्यवस्था

३३. कूतको व्यवस्थाः– जग्गावालाले मोहीबाट जग्गाको वार्षिक उब्जनीको आधि भन्दा बढी हुने गरी उब्जनीको भाग बांडी लिन वा कूत ठेकी लिन हुंदैन ।

तर–

(क) काठमाण्डू उपत्यकामा जग्गा हुने जग्गावालाले मोहीबाट सो जग्गाको मुख्य वार्षिक उब्जनीको निम्नलिखित दरभन्दा बढी कूत ठेकी लिन हुंदैनः–

	खेत	पाखो
अवल रोपनी १ को	१।३।	।१०।१
द्वयम रोपनी १ को	।१८।६	।७।२
सीम रोपनी १ को	।१३।	।४।३
चाहार रोपनी १ को	।८।५	।२।७

(ख) यो दफा प्रारम्भ हुंदा सोभन्दा घटी दरले उब्जनीको भाग बांडी लिने वा कूत ठेकी लिने गरी आएकोमा सोही घटी दर नै कायम हुनेछ । सो घटी दरमा बढाई जग्गावालाले मोहीबाट उब्जनीको भाग बांडी लिन वा कूत ठेकी लिन हुंदैन ।

३४. कबूलियत र रसीद गरी दिनु लिनु पर्नेः– (१) जग्गा कमाउन लिंदा दिंदा मोही र जग्गावालाको बीचमा तोकिए बमोजिमको लिखित कबूलियत गर्नुपर्छ र त्यसको दोहोरो दुबै पक्षले लिई दिई राख्नुपर्छ । दुबैको सहीछाप भएको कबूलियतको अर्को एक प्रतिलिपि जग्गावालाले स्थानीय पञ्चायतमा दाखिल गर्नुपर्छ ।

(२) जग्गावालाले नगद वा जिन्सीको रूपमा कूत वापत मोहीबाट बुझी लिएको हरेक रकमको तोकिए बमोजिमको रसीद गरी मोहीलाई दिनुपर्छ र त्यसको दोहरी जग्गावालाले लिइ राख्नुपर्छ ।

३५. कूत मिन्हा दिनेबारेः– कुनै वर्ष मोहीले प्राकृतिक प्रकोप वा प्रतिकूलताले गर्दा बाली लगाउन सकेन वा फसल राम्रो हुन सकेन भने त्यसको सूचना यथासम्भव चांडो जग्गावाला वा निजको तर्फबाट कूत बाली बुझ्ने व्यक्तिलाई दिनुपर्छ र जग्गावालाले पनि आवश्यक देखिए जति कूत मिन्हा दिनुपर्छ वा उब्जनीको अनुपातमा भाग बांडी लिनुपर्छ ।

३६. कूत बुझाउने समय र तत्सम्बन्धी अरू व्यवस्थाः– (१) उब्जनी बाली कटनी मडनिहुंदा कै बखत थला वा खरिहानमै बांडी लिने शर्त भएकोमा जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिलाई नराखी मोहीले उब्जनी बाली उठाउन हुंदैन । तर पूर्व सूचना दिंदा पनि जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधि नआए स्थानीय गाउं पञ्चायतमा दरखास्त दिई सो पञ्चायतको

आधिकारिकता मुद्रण 256 विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

कम्तीमा एकजना सदस्य र २ जना संधियारहरूलाई साक्षी राखी निस्सा गराई मोहीले जग्गावालाको भाग छुट्याई आफ्नो जिम्मा राख्न सक्नेछ र यसरी छुट्याएको भाग जग्गावालाले मञ्जूर गर्नु पर्नेछ ।

(२) मोहीले बुझाउनु पर्ने कूत जग्गावालालाई प्रत्येक सालको फाल्गुण मसान्त-सम्ममा बुझाई सक्नुपर्छ ।

(३) उप–दफा (२) बमोजिम कूत बुझाउन जांदा जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिले बुझि लिएन वा कूतको अंकमा मुख मिलेन भने मोहीले कूत बुझाउने म्याद नाघेको ३० दिनभित्र दरखास्तसाथ बुझाउनु पर्ने कूत बजार भाउले नगदीमा परिणत गरी इलाका माल अड्डामा धरौट राख्न सक्नेछ । त्यसरी धरौट रहेपछि सो कूत जग्गाबालालाई बुझाए सरह मानिनेछ ।

तर आफूले बुझाउनु पर्ने कूतको सयकडा १० वा सोभन्दा कम हुने गरी धरौटी दाखिल गरेको देखिए मोहीले यस उप–दफा बमोजिम कूत बुझाएको मानिने छैन र त्यस्ता भाउ वा अंकमा फरक पारी वा झुट्ठा व्यहोरा देखाई धरौटी राखेको देखिए उप–दफा (६) बमोजिम जग्गावालाबाट लिइने सयकडा २ पनि धरौट राख्ने मोहीबाट असूल गरिनेछ ।

(४) उप–दफा (३) बमोजिम मोहीले धरौट राख्न आएमा माल अड्डाले सो धरौट राख्न ल्याएको अंकको सयकडा २ दस्तूर ली धरौटीमा आम्दानी बांधी सो रुपैयां बुझ्न आउनु भनी ७ दिनभित्र जग्गावालाका नाउंमा सूचना जारी गर्नुपर्छ ।

(५) उप–दफा (४) बमोजिम सूचना पाएपछि सो कूत बुझ्न नपर्ने कुनै कारण छ भने जग्गावालाले बाटोको म्याद बाहेक १५ दिनभित्र माल अड्डामा आफै गै वा प्रतिनिधि पठाई आफ्नो व्यहोरा लेखी दिनुपर्छ । उक्त म्यादभित्र आफ्नो व्यहोरा लेखिनदिएमा सो धरौट रहेको कूत बुझ्न जग्गावाला मञ्जूर भएको मानिनेछ ।

(६) उप–दफा (३) बमोजिम कूत धरौट रहेको जनाउ पाएको वा झगडा परी अदालतबाट अन्तिम निर्णय भएको मितिले १ वर्षभित्र सो धरौटी रुपैयां पाउं भनी जग्गावाला वा निजको प्रतिनिधिले दरखास्त गर्न आएमा धरौटी अंकको सयकडा २ दस्तूर लिई सो रुपैयां माल अड्डाले निजलाई बुझाई दिनुपर्छ । सो म्यादभित्र सो बमोजिम दरखास्त नदिएमा सो अवधि भुक्तान भएपछि धरौट स्वतः श्री ५ को सरकार लाग्नेछ ।

३७. **अरू काम लगाउन वा रकम लिन नहुने:–** जग्गावालाले उचित मजूरी नदिइ मोहीलाई बेठ बेगारी इत्यादि कुनै किसिमको काम लगाउन वा जग्गा कमाउन दिए वापत कूत बाहेक अरू कुनै किसिमको रकम लिन हुंदैन ।

३८. **दण्ड सजाय:–** (१) दफा ३३ वा दफा ३५ वा दफा ३७ को उल्लंघन गरी कुनै जग्गावालाले मोहीबाट कुनै रकम कलम उठाएको ठहरेमा तोकिएको अदालतले सो

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

उठाएको रकम मोहीलाई भराई दिई जग्गावालालाई बिगो बमोजिम जरिवाना समेत गर्न सक्नेछ ।

(२) दफा ३४ को उल्लंघन गरी कुनै जग्गावालाले मोहीलाई रसीद नदिएमा तोकिएको अदालतले निजलाई रु. १०००। एकहजारसम्म जरिवाना वा ६ महीनासम्म कैद वा दुबै सजाय हुनेछ ।

(३) दफा ३७ को उल्लंघन गरी कुनै जग्गावालाले मोहीलाई कुनै काम लगाएको ठहरेमा स्थानीय पञ्चायतले स्थानीय दरले दिइने मजूरीको दोबर मजूरी सो जग्गावालाबाट मोहीलाई भराई दिनुपर्छ ।

(४) माथि उप–दफाहरूमा लेखिए देखि बाहेक यस परिच्छेदको उल्लंघन गरी अन्य कुनै काम कुरा गर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अदालतले रु. १००। एकसयसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

३९. मोही सम्बन्धी पुरानो मुद्दाको विशेष व्यवस्थाः– यो दफा प्रारम्भ हुनुभन्दा अघिल्लो मितिसम्म जग्गावालाले आफ्नो जग्गा कमाउने मोही वा किसानसंग बाली बांकी वापत सो मोही वा किसानलाई निष्काशित गरी पाउं भन्ने सम्बन्धमा विभिन्न अदालतमा दायर गरी छिन्न बांकी रहेको मुद्दामा प्रचलित नेपाल कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि बाली बांकी वापत अदालतले मोही वा किसानलाई निष्काशन गर्ने आदेश दिनु हुंदैन । बाली बांकी ठहरेमा सो बाली सम्बन्धित मोही वा किसानबाट जग्गावालालाई भराई दिनुपर्छ । त्यस्तो बांकी हो होइन भन्ने कुराको जांचबुझ गर्न सम्बन्धित अदालतले आवश्यक देखेमा सरजमीन बुझ्न सक्नेछ ।

परिच्छेद–९
अनिवार्य बचत तथा ऋणको व्यवस्था

४०. अनिवार्य बचत गर्नुपर्नेः– प्रत्येक जग्गावाला र मोहीले आफ्नो वा आफूले कमाएको जग्गाको मूख्य वार्षिक उब्जनी बालीको तोकिएको दरले जिन्सीमा अनिवार्य बचत गरी तोकिएको समिति, संस्था वा अधिकारी छेउ जम्मा गर्नु गराउनु पर्छ । खाद्यान्न बाहेक अरू नगदी बाली लागेको जग्गाको हकमा तोकिएको दरले नगदमा जम्मा गर्नु गराउनु पर्छ ।

४१. बचतमा ब्याज दिने बारेः– दफा ४० बमोजिम जम्मा गराइएको बचतको रकममा सो जम्मा राख्ने समिति संस्था वा अधिकारीले सयकडा ५ को दरले प्रत्येक वर्ष ब्याज दिनेछ ।

४२. बचतको रकम फिर्ता दिने बारेः– दफा ४० बमोजिम बचत गर्न प्रारम्भ गरेको सालको ५ वर्षपछि सो बचत जम्मा राख्ने समिति संस्था वा अधिकारीले त्यस बखतसम्म बचत गरिएको पूरै रकम र बांकी ब्याज समेत एक मुष्ट नगदी, जिन्सी वा दुबैमा फिर्ता भुक्तानी गर्नेछ वा भुक्तानी गर्नुपर्ने नगदीको र जिन्सीको मोलको पूरै वा कुनै अंकको सट्टा किसानहरूलाई ऋण उपलब्ध गराउने वा मुलुकको विकास गर्ने उद्देश्यले बनेको तथा तोकिएको कर्पोरेशन, बैंक वा अरू संगठित संस्थाको शेयर स्टक वा डिबेञ्चर वा श्री ५ को सरकारले

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

जारी गरेको ऋणपत्र उपलब्ध गराउनेछ ।

४३. बचत जमानत राख्न सकिने:– दफा ४० बमोजिम बचत गरिएको रकमको रसीद वा दफा ४२ बमोजिम उपलब्ध गराइएको शेयर डिबेंचर वा ऋणपत्र श्री ५ को सरकारमा बुझाउनु पर्ने कुनै प्रकारको डिपोजिट वा जमानत वा तिर्नुपर्ने अन्य कुनै रकमको निमित्त ग्राह्य हुनेछ ।

४४. ऋणको फांटवारी दाखिल गर्ने:–(१) तोकिएको अधिकारीले तोकिए बमोजिम सूचना जारी गरी यो दफा प्रारम्भ हुंदा कसैको किसानसंग असूल गर्न बांकी रहेको कृषि सम्बन्धी ऋणको सांवा र ब्याज र फिर्ता गरी लिनुपर्ने गोरु र कृषिका अन्य साधनको तोकिए बमोजिमको फांटवारी ऋण सम्बन्धी लिखतपत्रको नक्कल साथ राखि सो सूचना जारी भएको ३५ दिनभित्र आफू छेउ दाखिल गर्न गराउन आदेश दिन सक्नेछ ।

तर– सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन परी म्याद बढाउनु पर्ने देखिएमा तोकिएको अधिकारीले ७ दिनसम्म म्याद थप दिन सक्नेछ ।

(२) उप–दफा (१) बमोजिम फांटवारी दाखिल गर्नु प्रत्येक साहूको कर्तव्य हुनेछ । तर त्यस्तो साहू नाबालक वा होश ठेगाना नभएको व्यक्ति भए निजको अभिभावक वा हकवालाले फांटवारी दाखिल गर्नुपर्छ ।

स्पष्टीकरण:– यो दफाको प्रयोजनको लागि कृषि सम्बन्धी ऋण भन्नाले किसानहरूलाई देहायमा लेखिएको कामको लागि दिइएको नगदी वा जिन्सी ऋण सम्झनु पर्छ:–

(क) बीउ,
(ख) खायन, (किसानलाई खानको निमित्त दिएको सापटी खाद्यान्न)
(ग) खेती गर्न लगाइने मजदूरलाई मजदूरी दिन,
(घ) मल जल लगाउन,
(ङ) मालपोत, पानीपोत तिर्न,
(च) गोरु र कृषि औजार ।

४५. ऋणको सांवा र ब्याजको वास्तविक रकम निश्चित गर्ने:– दफा ४४ बमोजिम फांटवारी दाखिल भएपछि सो दाखिल गराउने समिति, संस्था वा अधिकारीले सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई उचित म्याददिई, बुझि आवश्यक छानबीन र जांचबुझ गरी कृषि सम्बन्धी ऋणको बांकी सांवा र ब्याजको वास्तविक अंक देहायको आधारमा निश्चित गर्नेछ ।

(क) साहूले सांवाको दोबर ब्याज असूल गरी सकेको भए ऋण साधन भएको मानिनेछ ।
(ख) नगदी जिन्सीमा दशौंद भन्दा बढी ब्याज लिएको भए बढी लिएको ब्याज सांवामा कट्टा भएको मानिनेछ ।
(ग) ब्याजको ब्याज लिएको भए त्यस्तो ब्याज सांवामा कट्टा भएको मानिनेछ ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

(घ) थैलीको सयकडा १० भन्दा बढी आयस्ता पाउने गरी भोग बन्धकमा भोग गरेको भए सो बढी पाए जति आयस्ता सांवामा कट्टा भएको मानिनेछ ।

तर कानून वा रीती थीति चलन अनुसार जग्गा फाछर्या तथा राजिनामा नहुने क्षेत्रको हक्मा यो दफा प्रारम्भ हुनुभन्दा अघिको भोग वन्धकी मा यो दफा प्रारम्भ हुँदाको मिति संम जुनसुकै दरले खाए पाएको आयस्ता यो खण्ड बमोजिम भोग वन्धकी सावामा कट्टा गरिनेछैन ।

(ङ) कसैले आफ्नो हली, जन वा गोठालालाई दिएको ऋण बापत ब्याज दिइने छैन र त्यस्तो ब्याज लगाई लिएको भए पनि सो ब्याज सांवामा कट्टा भएको मानिनेछ । त्यस्तो हली, जन वा गोठालाले काम गरेको प्रत्येक वर्षको लागि निजले आफ्नो गृहस्थ साहूलाई बुझाउनु पर्ने कूल ऋणको सयकडा १० का दरले ऋणमा स्वतः मिन्हा हुंदै गएको मानिनेछ ।

(च) जग्गावालाबाट मोहीले लिएको विउमा ब्याज लिएको भए सो ब्याज सांवामा कट्टा भएको मानिनेछ ।

४६. ऋण प्राप्त गर्नेः– तोकिएको समिति, संस्था वा अधिकारीले दफा ४५ बमोजिम निश्चित भएको ऋणको सांवा, ब्याज, गोरु र कृषिको औजारको फांटवारी तयार गरी सो मध्ये आवश्यक देखिए जति ऋण तोकिए बमोजिम सम्बन्धित किसानहरूबाट असूल गर्नेछ ।

तर– ऋणको सम्बन्धमा साहू असामीको मुख नमिली कारवाई चली रहेकोमा अन्तिम निणय नभएसम्म मुख नमिले जति रकम असूल गर्ने कारवाइ गरिनेछैन ।

४७. ऋण असूल गर्दाको अन्य व्यवस्थाः– (१) तोकिएको समिति, संस्था वा अधिकारीले दफा ४६ बमोजिम ऋणको सांवा र ब्याज असूल गर्दा सांवाको सयकडा १० ले ब्याज लगाई असूल गर्नेछ ।

तर– सो बमोजिम असूल गर्दा कुनै किसानलाई पीर पिराउ पर्ने देखिएमा सो समिति, संस्था वा अधिकारीले बढीमा ५ वर्षभित्र किस्ताबन्दीमा सांवा र ब्याज बुझाउन पाउने गरी आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) यो दफा र दफा ४६ बमोजिम ऋणको सांवा र ब्याज असूल गर्नु पर्ने किसान-बाट सो सांवा र ब्याज पूरा असूल नभएसम्म वा यो परिच्छेद प्रारम्भ भएको २ वर्षभित्र जुन अघि हुन्छ सो म्यादभित्र कुनै साहुले आफूले उठाउन पाउने कृषि सम्बन्धी बाहेक अरू ऋणको सांवा, ब्याज वा भरी पाउने बिगोको कुनै अंक वा किसानले खेतीमा लगाएको गोरु वा कृषिको अन्य साधन उठाउन, भराउन वा फिर्ता लिन पाउने छैन ।

(३) यो दफा बमोजिम कुनै साहूले ऋण उठाउन नपाई निजको हद म्याद जाने रहेछ भने त्यसमा रोक्का फुकुवा भएको मितिले ७० दिनसम्म निजको हद म्याद कायम रहेको मानिनेछ ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

४८. असूल गरिएको ऋणको सम्बन्धमाः– (१) यस परिच्छेद बमोजिम ऋण असूल गर्ने समिति संस्था वा अधिकारीले दफा ४४, दफा ४६ र दफा ४७ अन्तर्गत किसानहरूबाट असूल गरी लिएको ऋणको सांवा र ब्याज र सांवाको तोकिए बमोजिमको ब्याज समेत लगाई सम्बन्धित व्यक्तिलाई तोकिए बमोजिमको शर्त र तरीका अनुसार बुझाउने छ ।

(२) उप-दफा (१) बमोजिमको व्यवस्था नभएसम्म त्यस्तो ऋण वा त्यसको ब्याजमा साहूले असामीलाई पक्रन पाउने छैन ।

४९. खेतीमा लगाएको गोरु वा अन्य साधन फिर्ता लिन नपाउनेः– जग्गावालाले खेतीको कामको निमित्त मोहीलाई दिएको गोरु वा कृषिको अन्य साधन मोहीबाट फिर्ता लिन पाउने छैन । त्यस्तो गोरु वा साधनको मोल स्थानीय पञ्चायतबाट कायम गराइ सो कायम भएको मोलका सम्बन्धमा पनि कृषि सम्बन्धी ऋण सरह यस परिच्छेदमा लेखिएको कुरा लागू हुनेछ ।

५०. अरू ऋणको रकम निश्चित गराउनेः– कुनै किसानले साहूबाट लिइ राखेका कृषि सम्बन्धी बाहेक अरू कुनै ऋणको रकम निश्चित गरी पाउं भनी तोकिएको समिति वा अधिकारी छेउ निवेदन दिएमा तोकिएको समिति वा अधिकारीले सम्बन्धित साहूबाट उचित म्याद दिई फांटवारी लिई दफा ४५ बमोजिम त्यस्तो ऋणको रकम निश्चित गरी आवश्यक देखेमा किस्ताबन्दीमा बुझाउन पाउने गरी आदेश दिन सक्नेछ ।

५१. दण्ड सजायः– (१) दफा ४४ वा दफा ५० बमोजिम ऋणको फांटवारी दाखिल गर्नु पर्ने कर्तव्य भएको कुनै साहूले सो बमोजिम फांटवारी दाखिल नगरेमा वा झुट्ठा फांटवारी दाखिल गरेमा तोकिएको अधिकारीको आदेशले त्यस्तो साहूको सम्बन्धित ऋणको कानूनी मान्यता लोप हुनेछ र त्यसपछि त्यस्तो ऋणको सम्बन्धमा असामी उपर साहूको कुनै दाबी लाग्ने छैन ।

(२) यस परिच्छेद बमोजिम दाखिल गर्नु पर्ने बचत दाखिल नगर्ने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले बढीमा रु. १०००। एकहजारसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(३) उप-दफा (१) वा (२) अन्तर्गत तोकिएको अधिकारीले दिएको आदेश उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले सो आदेशको सूचना पाएको मितिले ३५ दिनभित्र तोकिएको अदालतमा अपील गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद–१०
अधिकारी र कार्यविधि

५२. समितिको गठन र अधिकारीहरूको नियुक्तिः– यो ऐनको उद्देश्य पूर्ति गर्नको लागि श्री ५ को सरकारले आवश्यक अधिकारीहरूको नियुक्ति र समितिहरूको गठन गर्न सक्ने छ ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

५३. अधिकार र कार्य प्रणालीः– (१) यो ऐन अन्तर्गत कुनै मुद्दा मामिलाको कारवाइ र किनारा गर्दा यो ऐन अन्तर्गत अधिकार प्राप्त पञ्चायत अड्डा अदालत वा अधिकारीले यो एन र यो ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको अधीनमा रही नेपाल विशेष अदालत ऐन, २०१३ बमोजिम गठित विशेष अदालतलाई भए सरहको सबै अधिकार प्रयोग गर्न पाउनेछ र सोही ऐन बमोजिमको कार्यविधि अपनाउने छ । त्यस्तो पञ्चायत, अड्डा, अदालत वा अधिकारीले आफु समक्ष पेश भएको मुद्दा मामिलामा आवश्यकतानुसार दौडाहा इजलास कायम गर्न र नक्सा सरजमीन गराउन सक्नेछ । उचित र न्यायसंगत देखेमा सम्बन्धित पक्षको अनुपस्थितिमा वा सरजमीनमै पनि निर्णय दिन सक्नेछ ।

(२) यस ऐनको दफा ६, दफा ११, दफा १८, दफा २४, दफा ५१ र दफा ५९ बमोजिम सजाय हुने कसूर सम्बन्धी मुद्दा श्री ५ को सरकार वादी भै हेरिनेछ ।

(३) यो ऐन अन्तर्गत तोकिनु पर्ने कुनै पञ्चायत, अड्डा, अदालत, समिति वा अधिकारी नतोकिएको कारणले कसैको नालेस, उजूर वा अपील गर्ने हदम्याद गुज्रेमा त्यस्तो पञ्चायत, अड्डा, अदालत, समिति वा अधिकारी तोकिए पछि सो मितिले ३५ दिन सम्म निजको हदम्याद कायम रहेको मानिनेछ ।

५४. दायरी मुद्दा मामिला सार्ने र दोहोऱ्याई हेर्नेः– यो दफा प्रारम्भ हुंदाकै मितिसम्म देहायको विषयमा सर्वोच्च अदालत बाहेक अरू कुनै अड्डा वा अदालतमा दायर भै छिन्न बांकी रहेको जति मुद्दा यो दफा प्रारम्भ भएपछि तोकिएको अदालतमा सर्नेछ र सो अदालतबाट कारवाई र किनारा हुनेछः–

(क) मोहियानी हकको तेरो मेरो,
(ख) मोहियानी हकको प्राप्ति वा निष्काशन,
(ग) कूत सम्बन्धी,
(घ) अरूको नाउंबाट भोगेको जग्गा सम्बन्धी,
(ङ) किसान र खेतीहर मजदूर ऋणी भएको लेनदेन, र
(च) माथि लेखिएका मुद्दाबाट उठेको अरू मुद्दा ।

५५. अदालतको निर्णय अन्तिम हुनेः– यो ऐनमा अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक यो ऐन अन्तर्गत तोकिएको अदालतमा परेको मुद्दा मामिलामा सो अदालतबाट भएको निर्णय अन्तिम हुनेछ र त्यस उपर कुनै अदालतमा अपील वा उजूर लाग्नेछैन ।

५६. घर जग्गाभित्र प्रवेश गर्ने अधिकारः– यो ऐन बमोजिम कुनै कुराको जांचबुझ गर्ने प्रयोजनको निमित्त सम्बन्धित पञ्चायत अड्डा, समिति वा अधिकारीले सम्बन्धित जुनसुकै व्यक्तिको घर जग्गामा पूर्व सूचना दिई प्रवेश गर्न पाउने छ ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

तर, त्यस्तो अधिकारीले कसैको घर जगामा प्रवेश गर्दा स्थानीय पञ्चायतको १ जना सदस्यलाइ साक्षी राख्नु पर्छ ।

५७. अधिकार प्रत्यायोजन गर्नेः– श्री ५ को सरकारले यो ऐन बमोजिम पाएको कुनै अधिकार सूचित आदेशद्वारा कुनै अधिकारी वा समितिलाई सुम्पन सक्नेछ ।

परिच्छेद–११

विविध

५८. अरू दण्ड सजायः– (१) यो ऐनको अन्य दफामा अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गतको नियम वा आदेशको कुनै कुरा उल्लंघन गर्ने वा यस ऐन अन्तर्गत अधिकार प्राप्त कुनै व्यक्ति, पञ्चायत वा अधिकारीलाई कुनै झुट्टा विवरण, सूचना वा उजूरी दिने व्यक्तिलाई तोकिएको अधिकारीको आदेशले बढीमा रु. ५००। पांचसयसम्म जरिवाना हुनेछ ।

(२) उप-दफा (१) अन्तर्गत तोकिएको [illegible] दिएको जरिवानाको आदेश उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले सो आदेशको सूचना पाए[illegible] मितिले ३५ दिनभित्र तोकिएको अदालतमा अपील गर्न सक्नेछ ।

५९. खेती गर्ने सम्बन्धमा श्री ५ को सरकारले निर्देश दिनसक्नेः– (१) श्री ५ को सरकारले सूचित आदेशद्वारा कुनै क्षेत्रको जग्गामा सोही आदेशमा निर्धारित तरीकाले एकभन्दा बढी बाली लगाई खेती गर्ने निर्देश दिन सक्नेछ । र सो निर्देश बमोजिम खेती गर्नु त्यस्तो जग्गावाला र मोहीको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) उप-दफा (१) बमोजिम दिइएको निर्देश बमोजिम कसैले खेती नगरेमा तोकिएको अदालतको आदेशले निज जग्गावाला भए निजको सम्बन्धित जग्गा जफत हुनेछ, मोही भए निजलाई सम्बन्धित जग्गाबाट निष्काशित गरिनेछ ।

६०. पञ्चायतलाई सूचना दिनुपर्नेः– कृषि सम्बन्धी कामको लागि किसानलाई दिइन रु. ५०। पचास भन्दा माथिको नगदी वा रु. ५०। पचास भन्दा बढी मोल पर्ने जिन्सी ऋण दिंदा लिंदा सो कुराको सूचना स्थानीय पञ्चायतलाई दिनुपर्छ ।

तर यस ऐन बमोजिम तोकिएको समिति वा अधिकारी वा सहकारी बैंक वा सहकारी संस्थाले ऋण दिंदा सो बमोजिम सूचना नदिए पनि हुन्छ ।

६१. नियम बनाउने अधिकारः– यो ऐनको उद्देश्य पूर्ति गर्नको लागि श्री ५ को सरकारले नियम बनाउन सक्नेछ ।

६२. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारः–(१) यो ऐन कार्यान्वित गर्न कुनै बाधा अड्काउ परेमा सो फुकाउन यस ऐनको परिधिभित्र रही श्री ५ को सरकारले नेपाल गजेटमा सूचना प्रकाशित गरी चाहिंदो आदेश निकाल्न सक्नेछ र त्यस्तो आदेश यसै ऐनमा परेको सरह मानिनेछ ।

आधिकारिकता मुद्रण विभाग 2524 प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

(२) उप–दफा (१) अन्तर्गत निकालिएको प्रत्येक आदेशको तिलिपिलाई राष्ट्रिय पञ्चायतको अधिवेशन तत्काल चालू रहेको भए सोही अधिवेशनमा एक हप्ता भित्र र चालू नरहेको भए त्यसपछि आउने अधिवेसनमा एक हप्ता भित्र टवुल गरिनेछ ।

६३. बाझिएमा गर्ने:– यो ऐनमा र यस अन्तर्गत बनेका नियमहरूमा लेखिएकोमा सोही बमोजिम र अरूमा प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम हुनेछ ।

६४. खारेजी:– देहायको नेपाल कानून खारेज गरिएको छ:–

(१) जग्गा र जग्गा कमाउनेको लगत खडा गर्ने ऐन, २०१३,

(२) भूमि सम्बन्धी ऐन, २०१४, समय समयमा त्यसमा भएको संशोधन र भूमि सम्बन्धी नियमहरू, २०१७, र

(३) कृषि सम्बन्धी (नयां व्यवस्था) ऐन २०१९ ।

लालमोहर सदर मिति:– ०२१।८।१।२

आज्ञाले–
बिनोदप्रसाद भिताल,
श्री ५ को सरकारको सह–सचिव ।

श्री ५ को सरकारको छापाखानामा मुद्रित ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।